

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

**2026-YIL / OKTABR /
10-SON, I-QISM**

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, oktabr.
I-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

SUN'YIY INTELLEKTGA ASOSLANGAN INSON RESURLARINI BOSHQARISHNING XODIMLAR SAMARADORLIGIGA TA'SIRI: SUN'YIY INTELLEKTGA ISHONCHNING VOSITACHILIK ROLI.....	30
Nazirjonova Marziaxon Xamidulla qizi	
DAVLAT XARIDI KONSEPSIYASI VA MAMLAKATDA XARIDLAR TARKIBINING TRANSFORMATSIYASI	36
Axmedjanov Sardorbek	

DAVLAT XARIDI KONSEPSIYASI VA MAMLAKATDA XARIDLAR TARKIBINING TRANSFORMATSIYASI

Axmedjanov Sardorbek

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tadqiqotchisi i.f.f.d.(PhD)

E-mail: s.axmedjanov2026@bk.ru

ORCID: 0009-0008-3449-632

Annotatsiya. Maqolada davlat xaridi budjet mablag'larini sarflash tartibi doirasidan chiqib, kichik biznes uchun barqaror talab, raqobat, mahalliy lashtirish va bandlikni rag'batlantiruvchi moliyaviy-iqtisodiy institut sifatida talqin qilinadi. 2021–2025-yillardagi davlat xaridlari dinamikasi hamda 2023–2024-yillarda xarid usullari bo'yicha tuzilma tahlil qilindi. Natijalar umumiy xarid hajmi 147 388,1 mlrd so'mdan 307 868,8 mlrd so'mga oshganini, elektron xaridlar ulushi 50,3 foizdan 61,6 foizga ko'tarilganini ko'rsatdi. Shu bilan birga, 2023–2024-yillardagi qiymatning 59,0 foizi to'g'ridan-to'g'ri shartnomalarga to'g'ri kelgani raqobatli talabni kengaytirish zaruratini saqlab qolmoqda.

Kalit so'zlar: davlat xaridlari, kichik biznes, raqobat, elektron xarid, to'g'ridan-to'g'ri shartnoma, rivojlantiruvchi davlat xaridi.

Аннотация. В статье государственные закупки рассматриваются не только как механизм расходования бюджетных средств, но и как финансово-экономический институт, способствующий формированию устойчивого спроса для малого бизнеса, развитию конкуренции, локализации и занятости. Проведен анализ динамики государственных закупок за 2021–2025 годы, а также структуры закупок по способам осуществления в 2023–2024 годах. Результаты показывают, что общий объем закупок увеличился со 147 388,1 млрд сумов до 307 868,8 млрд сумов, а доля электронных закупок возросла с 50,3% до 61,6%. Вместе с тем тот факт, что 59,0% стоимости закупок в 2023–2024 годах приходилось на прямые договоры, сохраняет необходимость расширения конкурентного спроса.

Ключевые слова: государственные закупки, малый бизнес, конкуренция, электронные закупки, прямой договор, развивающие государственные закупки.

Abstract. The article interprets public procurement not merely as a mechanism for spending budgetary funds, but as a financial and economic institution that promotes stable demand for small businesses, competition, localization, and employment. The study analyzes the dynamics of public procurement in 2021–2025 and the structure of procurement by procurement method in 2023–2024. The results show that the total procurement volume increased from UZS 147,388.1 billion to UZS 307,868.8 billion, while the share of electronic procurement increased from 50.3% to 61.6%. At the same time, the fact that 59.0% of the procurement value in 2023–2024 was accounted for by direct contracts indicates that the need to expand competitive demand remains.

Keywords: public procurement, small business, competition, electronic procurement, direct contract, developmental public procurement.

KIRISH

Davlat xaridlari davlat budjeti va davlat ishtirokidagi korxonalar xarajatlarining yirik qismini tashkil etadi. Xarid siyosatining tuzilishi talabning qaysi korxonalar o'rtasida taqsimlanishi, bozorga yangi yetkazib beruvchilar kirishi va hududiy ishlab chiqarish zanjirlarining rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli xaridlarni faqat eng past narxni aniqlash tartibi sifatida ko'rish iqtisodiy natijalarni toraytiradi. Shaffof va raqobatli davlat buyurtmasi korxonalar uchun sotuv bozori, pul oqimi va investitsiya rejasining nisbatan barqaror manbaiga aylanadi.

O'zbekistonda O'RQ-684-son Qonun xarid jarayonining yagona huquqiy asosini belgiladi. PQ-249-son qaror kichik tadbirkorlik subyektlari ishtirokini rag'batlantirishni alohida yo'nalish sifatida mustahkamladi, PF-17-son Farmon esa davlat xaridlarini sanoat kooperatsiyasi va mahalliy ishlab chiqarish bilan bog'ladi. Ushbu o'zgarishlar xaridlar natijasini faqat sarflangan yoki iqtisod qilingan mablag' bilan emas, balki bozorga kirish, mahalliy qo'shilgan qiymat va tadbirkorlik faolligi bilan baholashni talab qiladi.

Tadqiqotning maqsadi O'zbekistonda davlat xaridlari tarkibining o'zgarishini tahlil qilish va rivojlantiruvchi davlat xaridi konsepsiyasining iqtisodiy mazmunini aniqlashtirishdan iborat. Tadqiqot savoli xaridlar hajmi va

elektron jarayonlar kengayishi raqobatli talabning shakllanishi uchun yetarlami yoki xarid usullari tarkibini ham o'zgartirish zarurmi, degan masalaga qaratildi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Davlat xaridlarining tadbirkorlik rivojiga ta'sirini baholashda xarid tizimining vazifalari, kichik biznesning undagi ishtiroki va bozor natijalarini birgalikda o'rganish zarur. Thai davlat xaridlariga oid ilmiy yondashuvlar va amaliyotni qayta ko'rib chiqib, xarid jarayonini samarali tashkil etish uchun ushbu sohada bilimlarni tizimlashtirish ahamiyatini ko'rsatadi [5]. Bu yondashuv davlat xaridlarini shartnoma tuzish jarayoni bilangina cheklamay, boshqaruv tizimi sifatida tadqiq etishga asos beradi. Xorijlik olimlar Hoekman va Taş davlat xaridlari siyosati kichik va o'rta korxonalar ishtirokiga qanday ta'sir qilishini tahlil qiladi. Ularning tadqiqotida yirik shartnomalar kichik va o'rta korxonalar ishtiroki ehtimoli pastroq bo'lishi bilan bog'liqligi qayd etilgan [6]. OECD hisoboti xarid imkoniyatlari haqida xabardorlikni oshirish, korxonalarga adolatli raqobat sharoitini yaratish va shartnomalarni lotlarga ajratish kabi choralarni ko'rib chiqadi [7]. Ushbu manbalar xarid hajmi va tartiblarini belgilashda tadbirkorlarning bozorga kirish imkoniyatini ham hisobga olish lozimligini ko'rsatadi.

Open Contracting Partnership qo'llanmasi davlat xaridlari ma'lumotlari asosida bozor faoliyatini dastlabki baholash uchun ko'rsatkichlar taklif etadi [8]. Xususan, ishtirokchilar soni, raqobat, jarayon samaradorligi va yetkazib beruvchilar faoliyatiga oid ko'rsatkichlar siyosat natijalarini kuzatishda foydalidir. Shunday qilib, ko'rib chiqilgan adabiyotlar davlat xaridlarining samaradorligini xarajatlar bilan bir qatorda raqobat muhiti va kichik biznes ishtiroki orqali ham baholashga metodologik asos yaratadi.

Davlat xaridlari nazariyasida qonuniylik va protsedura, value for money hamda strategik xarid yondashuvlari ajralib turadi. Birinchi yo'nalish hisobdorlikni, ikkinchisi narx, sifat va hayotiy sikl xarajatlarini, uchinchisi innovatsiya, ekologik maqsadlar va kichik biznesni rivojlantirishni asosiy natija deb biladi. OECD xarid samaradorligini o'lchashda raqobat, tezkorlik, muvofiqlik va strategik maqsadlar uchun alohida indikatorlar zarurligini ta'kidlaydi.

Hoekman va Taş tartibga solish sifati yaxshilanganda kichik va o'rta biznesning tenderlarda qatnashish hamda g'olib bo'lish ehtimoli ortishini aniqlagan. OECD tajribasi lotlarni mutanosib shakllantirish, axborotni soddalashtirish va to'lov intizomi kichik biznesga kirish uchun preferensiyadan ko'ra barqarorroq sharoit yaratishini ko'rsatadi. Demak, rivojlantiruvchi xarid kvota bilan cheklanmaydi; u xarid dizayni, moliyalashtirish va natijalarni o'lchashning uyg'un tizimini talab qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli, institutsional va tarkibiy tahlil usullari qo'llandi. Birinchi ma'lumotlar to'plami 2021–2025-yillarda xarid hajmi, buyurtmachilar tarkibi, elektron savdolar, tejalgan mablag' va yetkazib beruvchilar sonini qamrab oladi. Ikkinchi to'plam 2023–2024-yillarda 3 116,713 mingta shartnoma va 290 903,9 mlrd so'mlik xaridlarning yettita usul kesimidagi tarkibini ifodalaydi.

Tarkibiy ulushlar xarid usuli qiymatining jami qiymatga nisbati orqali hisoblandi. Bir shartnomaning o'rtacha qiymati mlrd so'mdagi xarid qiymatini mingta shartnoma soniga bo'lish orqali mln so'mda aniqlandi. Xarid usullari bo'yicha qiymat konsentratsiyasi $HHI = \sum s_i^2 \times 10\,000$ formulasi bilan baholandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

2021–2025-yillarda davlat xaridlarining umumiy hajmi 2,09 baravar oshdi. Elektron savdolarining yakuniy qiymati 68 321,0 mlrd so'mdan 174 043,4 mlrd so'mga, tejalgan mablag' 5 786,1 mlrd so'mdan 15 588,2 mlrd so'mga yetdi. Biroq tejalish darajasi 2022-yildagi 13,8 foizdan 2023-yilda 6,7 foizgacha pasayib, 2025-yilda 8,2 foizni tashkil etdi. Bu raqamlashtirishning o'zi yetarli emasligini, tender dizayni va real raqobat hal qiluvchi omil ekanini ko'rsatadi (1-jadval).

1-jadval.
Davlat xaridlarining asosiy dinamikasi

Ko'rsatkich	2021	2022	2023	2024	2025
Jami xaridlar, mlrd so'm	147 388,1	204 543,2	253 312,3	248 609,4	307 868,8
To'g'ridan-to'g'ri shartnoma, %	53,6	56,4	54,6	46,3	43,5
Elektron xaridlar ulushi, %	50,3	50,6	48,6	59,2	61,6
Tejalish darajasi, %	7,8	13,8	6,7	9,4	8,2
Yetkazib beruvchilar soni	160 852	203 279	231 365	275 295	316 608

Manba: muallif hisob-kitoblari va tadqiqot materiallari.

2023–2024-yillarda elektron do'kon shartnomalar sonining 55,48 foizini, ammo qiymatning 6,87 foizini tashkil qilgan. To'g'ridan-to'g'ri shartnomalar shartnomalar sonining 32,65 foiziga va qiymatning 59,0 foiziga teng. Tenderlar 0,59 foiz shartnomani qamrab olib, qiymatning 8,81 foizini tashkil etgan. Bitta tenderning o'rtacha qiymati 1 404,4 mln so'm, elektron do'kon shartnomasini 11,6 mln so'm bo'lgan.

Xarid usullari qiymati bo'yicha HHI 4 029,9 punktni tashkil etdi. Bu qiymat xarid mablag'ining bir necha usulda, avvalo to'g'ridan-to'g'ri shartnomalarda to'planganini bildiradi. Korporativ buyurtmachining o'rtacha shartnomasi 218,0 mln so'm, budget buyurtmachisini 62,4 mln so'm bo'lib, korporativ segmentda shartnoma hajmi 3,5 baravar katta (2-jadval).

2-jadval.
O'zbekistonda 2023–2024-yillarda xarid usullari tarkibi

Xarid usuli	Shartnoma soni ulushi, %	Qiymat ulushi, %	O'rtacha shartnoma, mln so'm
To'g'ridan-to'g'ri shartnoma	32,65	59,00	168,7
Tanlov	4,55	20,36	417,3
Tender	0,59	8,81	1 404,4
Elektron do'kon	55,48	6,87	11,6
Kooperatsiya portali	3,71	2,19	55,2
Birja elektron platformasi	0,42	1,87	414,1
Aukcion	2,61	0,89	31,8

Manba: muallif hisob-kitoblari va tadqiqot materiallari.

Natijalar davlat xaridlari bozorining miqyosi va raqamli qamrovi tez kengayganini tasdiqlaydi. Yetkazib beruvchilar sonining qariyb ikki baravar oshishi xarid jarayonida ishtirok etuvchi subyektlar doirasining kengayganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, bekor qilingan lotlar ulushining 5,5 foizdan 8,5 foizga ko'tarilishi hamda xarid qiymatining to'g'ridan-to'g'ri shartnomalarda jamlanishi xarid dizayni ko'rsatkichlaridagi o'zgarishlarni aks ettiradi.

Rivojlantiruvchi davlat xaridi konsepsiyasi beshta natijani bir tizimda ko'radi: davlat ehtiyojining sifatli qondirilishi, budget tejamkorligi, raqobatning kengayishi, kichik biznesning real shartnoma qiymatidagi ulushi va mahalliy qo'shilgan qiymat. To'g'ridan-to'g'ri xarid taqiqlanadigan shakl emas, balki asoslantirish va keyingi nazorat kuchli bo'lishi kerak bo'lgan istisno tartibidir. Xarid rejasida potentsial yetkazib beruvchilar soni, lot hajmining kichik biznes quvvatiga mosligi va to'lov muddati oldindan baholanishi zarur.

Tahlilning cheklovi shundaki, 2023–2024-yillar jadvali ikki yilning yig'ma natijasini beradi va yillik o'zgarishni ajratish imkonini bermaydi. Keyingi tadqiqotlarda shartnoma darajasidagi ma'lumotlar asosida yangi ishtirokchi, takroriy g'oliblik va kichik biznes olgan real qiymat alohida o'lchanishi kerak.

Rivojlantiruvchi davlat xaridi to'rtta o'zaro bog'liq ta'sir kanaliga ega. Birinchi kanal fiskal ta'sir bo'lib, narxning asoslanganligi, xarid sikli xarajatlari va shartnoma ijrosi davomida yuzaga keladigan qo'shimcha xarajatlarni qamrab oladi. Bunda tejalish faqat boshlang'ich narxdan pasayish emas, balki sifat, xizmat muddati va ekspluatatsiya xarajatlari hisobga olingan to'liq qiymat orqali baholanadi. Ikkinchi kanal bozor ta'siridir. Ochiq e'lon, mutanosib malaka talabi va maqbul lot hajmi potentsial yetkazib beruvchilar doirasini kengaytirib, bir yoki ikki doimiy g'olibga qaramlikni kamaytiradi.

Uchinchi kanal korxona darajasidagi rivojlanish ta'siridir. Davlat buyurtmasining prognoz qilinishi kichik korxonaga ishlab chiqarish quvvatini rejalashtirish, xodim yollash, sertifikat olish va texnologiyaga investitsiya kiritish imkonini beradi. Biroq ushbu natija shartnoma bo'yicha to'lov o'z vaqtida amalga oshirilgandagina yuzaga chiqadi. To'lovning kechikishi davlat buyurtmasini rivojlanish manbaidan aylanma mablag' tanqisligi omiliga aylantiradi. To'rtinchi kanal hududiy va tarmoq multiplikatoridir. Mahalliy yetkazib beruvchi olgan tushum ish haqi, soliqlar, mahalliy subpudrat va logistika xarajatlari orqali hudud iqtisodiyotida qayta aylanadi.

Mazkur kanallar bir-birini avtomatik to'ldirmaydi. Masalan, narxni keskin pasaytirish qisqa muddatli fiskal iqtisod yaratishi, lekin yetkazib beruvchining sifat va muddat bo'yicha majburiyatlarini buzish xavfini oshirishi mumkin. Kichik biznes uchun rezerv ajratish ishtirokni ko'paytiradi, ammo bozor tahlilisiz qo'llansa, tor doiradagi vositachilar foydasiga ishlashi ehtimoli bor. Shu sababli rivojlantiruvchi xarid har bir maqsad o'rtasidagi aloqani o'lchaydigan ko'rsatkichlar va muvozanatli boshqaruv qarorini talab qiladi.

2021–2025-yillardagi ma'lumotlar xaridlar bozorining nominal hajmi tez o'sganini ko'rsatadi. Ushbu o'sishni tadbirkorlik uchun imkoniyat deb talqin qilishdan oldin uchta jihatni ajratish kerak. Birinchidan, nominal

o'sishning bir qismi narxlar darajasi va xarid nomenklaturasining kengayishi bilan bog'liq. Ikkinchidan, jami qiymatning o'sishi shartnomalar ko'proq korxonalar o'rtasida taqsimlanganini anglatmaydi. Uchinchidan, yetkazib beruvchilar soni ko'paygan bo'lsa ham, ularning faolligi, g'oliblik chastotasi va olgan qiymati keskin farq qilishi mumkin. Shu sababli kelgusida nominal hajm real narxlarda deflyatsiya qilinishi va noyob yetkazib beruvchilar kesimida tahlil etilishi lozim.

Elektron xaridlar ulushining 61,6 foizga yetishi axborot oqimini standartlashtirish uchun mustahkam baza yaratdi. Elektron shakl e'lon, taklif, bayonnoma va shartnomani o'zaro bog'lash imkonini beradi. Elektron platformadagi ochiqlik ma'lumotlarning mashina o'qiy oladigan shaklda taqdim etilishi, to'liqligi va o'z vaqtida joylashtirilishi bilan bog'liq. Skanerlangan hujjatlar yoki klassifikatorlarning to'liqlik darajasi bozor tahlili va jamoatchilik nazorati uchun foydalaniladigan axborotning qulayligiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

2023–2024-yillarda to'g'ridan-to'g'ri shartnomalarning qiymatdagi ulushi sonidagi ulushidan ancha katta bo'ldi. Bu tartib asosan yirik qiymatli xaridlarda qo'llanganini bildiradi. Elektron do'kon esa ko'p sonli, lekin kichik qiymatli operatsiyalarni qamrab olgan. Shuning uchun protseduralar soniga qarab raqobatli xaridlar ustun degan xulosa chiqarish mumkin emas. Tizimning raqobat darajasi qiymat ulushi, ishtirokchilar soni, yagona taklif va g'oliblar konsentratsiyasi bilan birgalikda o'lchanishi kerak.

Birinci instrument yillik va o'rta muddatli xarid rejalarini bozor bilan bog'lashdir. Buyurtmachi faqat xarid nomi va taxminiy summani e'lon qilmasdan, yetkazib berish davri, texnik standart, ehtimoliy lotlar va to'lov jadvalini oldindan taqdim etsa, korxonalar quvvatini tayyorlaydi. Reja barqarorligi kichik biznesning bank oldidagi pul oqimi prognozini ham yaxshilaydi. Rejadagi keskin o'zgarishlar esa tushuntirish va yangilangan bozor konsultatsiyasi bilan birga bo'lishi kerak.

Ikkinchi instrument mutanosiblik testidir. Har bir malaka talabi xarid predmetiga bevosita aloqadorligi, zarurligi va kamroq cheklovchi muqobili mavjudligi bo'yicha tekshiriladi. Oldingi tajriba yoki aylanma bo'yicha talab shartnoma riskiga nisbatan yuqori darajada belgilanganda, yangi korxonalarning xarid jarayonida ishtirok etish imkoniyatlari cheklanishi mumkin. Talabni risk toifasiga bog'lash sifatini saqlagan holda kirish xarajatlarini maqbullashtirishga xizmat qiladi. Uchinchi instrument lotlashtirishdir. Lot mahsulot, hudud, vaqt yoki funksional modul bo'yicha ajratilishi mumkin, lekin bo'linish texnologik yaxlitlik va javobgarlik chegarasini buzmasligi kerak.

To'rtinchi instrument shartnoma moliyalashtirishidir. Tasdiqlangan davlat shartnomasi asosida faktoring, aylanma kredit, bank kafolati va sug'urta mahsulotlari taklif etilsa, kichik korxona buyurtmani bajarish uchun zarur resursga ega bo'ladi. Beshinchi instrument natijaviy monitoringdir. Kichik biznes ishtiroki takliflar soni bilan emas, g'oliblik, shartnoma qiymati, o'z vaqtida to'lov, subpudratdagi real ulush va keyingi o'sish ko'rsatkichlari bilan baholanadi.

Instrumentlar yagona raqamli kuzatuv zanjirida ishlaganda natija yuzaga chiqadi. Xarid identifikatori reja, e'lon, taklif, shartnoma, to'lov va ijro aktlarida o'zgarmasligi zarur. Shunda siyosat organi qaysi tartib yoki imtiyoz haqiqatan yangi yetkazib beruvchini bozorga olib kirganini aniqlay oladi.

Rivojlantiruvchi xaridni baholash uchun ko'rsatkichlar uch darajada shakllantiriladi. Mikro darajada bitta xarid bo'yicha takliflar soni, narx tejalishi, lot hajmi, ijro muddati va to'lov intizomi o'lchanadi. Mezo darajada buyurtmachi yoki tarmoq bo'yicha yangi yetkazib beruvchilar, kichik biznes g'olibligi, takroriy g'oliblar ulushi va shartnomalar konsentratsiyasi baholanadi. Makro darajada mahalliy qo'shilgan qiymat, bandlik, korxona daromadi va soliq bazasidagi o'zgarishlar kuzatiladi. Uch darajani aralashtirmaslik zarur, chunki bir xariddagi iqtisod butun tarmoqdagi rivojlanish natijasini anglatmaydi.

Joriy etish uchun avval yuqori qiymatli va standartlashtirilgan toifalarda pilot tanlanadi. Axborot texnologiyalari jihozlari, oziq-ovqat yetkazib berish yoki oddiy qurilish materiallari kabi bozorda ko'p yetkazib beruvchi mavjud toifalar mos keladi. Pilotda amaldagi xarid guruhi nazorat guruhi bilan taqqoslanib, lotlashtirish, bozor konsultatsiyasi va tezkor to'lovning ta'siri baholanadi. Natijalar kamida bir to'liq shartnoma sikli davomida kuzatilishi kerak.

Siyosat samarasi faqat ijobiy ko'rsatkichlar bilan emas, ehtimoliy salbiy oqibatlar bilan ham tekshiriladi. Lotlarni maydalash ma'muriy xarajatni, kichik biznes kvotasi vositachilikni, mahallilashtirish talabi narxni oshirishi mumkin. Shu sababli har bir instrument uchun bekor qilish yoki tuzatish mezonini oldindan belgilanadi. Ochiq metodologiya va mustaqil baholash rivojlantiruvchi xaridni deklarativ shior emas, o'lchanadigan iqtisodiy siyosatga aylantiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekistonda davlat xaridlari 2021–2025-yillarda hajm va elektron qamrov jihatidan sezilarli kengaydi. 2023–2024-yillarda xarid qiymatining 59,0 foizi to'g'ridan-to'g'ri shartnomalarga to'g'ri kelgani xarid usullari tarkibida to'g'ridan-to'g'ri shartnomalarning salmoqli ulushga ega bo'lganini ko'rsatadi.

Amaliy jihatdan yuqori qiymatli xaridlar uchun bozor konsultatsiyasi va raqobatga ta'sir bayonnomasini majburiy qilish, to'g'ridan-to'g'ri shartnomalar asoslantirishini ochiq e'lon qilish hamda kichik biznes ulushini

olingan qiymat va yakuniy to'lovlar zanjiri orqali baholash tavsiya etiladi. Shu shartlarda davlat xaridi tadbirkorlik rivojini rag'batlantiruvchi iqtisodiy mexanizmga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 22-apreldagi "Davlat xaridlari to'g'risida"gi O'RQ-684-son Qonuni. <https://lex.uz/docs/-5382974>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 10-iyuldagi "Davlat xaridlari tizimini takomillashtirish va unda kichik tadbirkorlik subyektlari ishtirokini rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-249-son qarori. <https://lex.uz/docs/-7010370>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 4-fevraldagi "Mahalliy ishlab chiqarish va sanoat kooperatsiyasini yangi tizim asosida rivojlantirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-17-son Farmoni. <https://lex.uz/uz/docs/-8037362>
4. OECD. Public Procurement Performance: A Framework for Measuring Efficiency, Compliance and Strategic Goals. OECD Public Governance Policy Papers, No. 36, 2023. <https://doi.org/10.1787/0dde73f4-en>
5. Thai, K.V. Public Procurement Re-examined. Journal of Public Procurement, 2001, 1(1), 9–50. <https://doi.org/10.1108/JOPP-01-01-2001-B001>
6. Hoekman, B., Taş, B.K.O. Procurement policy and SME participation in public purchasing. Small Business Economics, 2022, 58, 383–402. <https://doi.org/10.1007/s11187-020-00414-z>
7. OECD. SMEs in Public Procurement. OECD Publishing, 2018. <https://doi.org/10.1787/9789264307476-en>
8. Open Contracting Partnership. Indicators to Diagnose the Performance of a Procurement Market. 2020.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 10/1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
